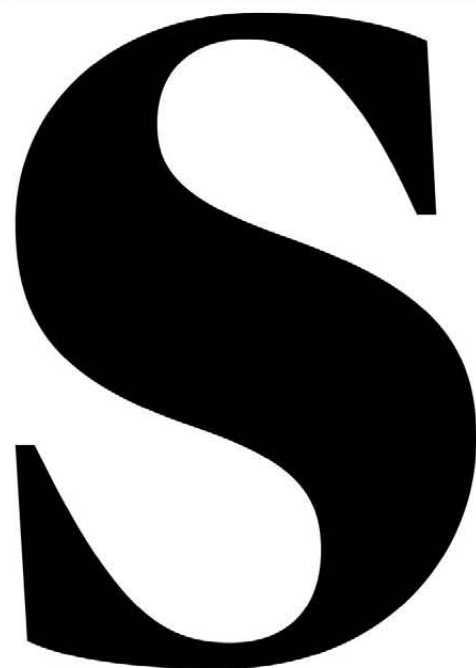

VÄRLDEN

Ryssland.

om ni ser finns här inte mycket att bevara, säger en av de anställda på pressavdelningen för Gazprom Neft. Han gör en gest mot slyskogen.

Det går inte att se kvarlämningarna. Efter att utgrävningarna gjordes och värdefulla artefakter togs tillvara täcktes de gamla vallgravarna åter över med jord, för att skydda det bevarade träverket.

För att besöka den stängda udden måste man ha specialtillstånd av Gazprom Neft. Officiellt är det en byggarbetsplats, i praktiken har ingenting hänt här på tio år. Först ville Gazprom bygga ett 400 meter högt torn, men stoppades av ursinniga petersburgare. De ansåg att ett gigantiskt torn inte har något att göra i deras historiska kulturstad, dessutom mitt emot den anrika, himmelsblå Smolnykatedralen på andra sidan Nevafloden.

Gazprom tvingades böja sig. Tornet byggdes istället längre bort från centrum.

Nu vill Gazprom Neft – dotterbolag till Gazprom, världens största, statligt ägda gasbolag – istället bygga ett kontorsområde och en park på området. Men arkeologer, historiker och kommunalpolitiker i Sankt Petersburg ställer sig på tvären. Som bäst pågår tre parallella rättsprocesser där olika personer har besvärat sig mot bygget.

– Utgrävningarna på Ohta-udden visar vilken lång historia det här området har. Det är ett unikt ställe, en korsströmning för olika kulturer, Sveriges och Rysslands gemensamma arv. I Nyen talades det många språk. Det finns inget annat ställe i Sankt Petersburg med en sådan koncentration av fornlämningar från den här perioden. Där finns till exempel en luthersk gravgård, säger Aleksandr Kononov. Han är vice ordförande för Allryska samfundet för bevarandet av kulturminnen. Kononov är också medlem i Rådet för bevarandet av kulturminnen i Sankt Petersburgs stad.

Gazprom Neft anser att hela udden kan byggas ut, eftersom kulturministeriet har gett sitt tillstånd. En enda plats, den så kallade Karlovbas-

tionen, ska skyddas. Fornlämningen kommer inte att synas utan ska förbli under jord och integreras som en del av parken.

På själva udden ser man ingenting annat än hastigt uppvuxna björkar och aspar. Men på 1600-talet sjöd stället av aktivitet. Den svenska staden Nyen hade grundats, en mångkulturell smältdegel där det talades svenska, finska, ryska och tyska. Större delen av de ledande köpmännen var tyskar, medan det lägre borgerskapet dominerades av finländare. Finland var Sveriges östra rikshalva.

Den påkostade befästningen Nyenskans placerades på udden mellan floden Ohta (som svenskarna kallade Svartå) och Nevan, ett lås som skulle stänga vägen till Östersjön för det ryska väldet.

– Målet med Nyen var att underlätta handeln mellan Europa och Ryssland. Det handlade om att kontrollera kommunikationerna från Ryssland till de baltiska länderna. Gustav II Adolf grundade Nyen för handel och den skulle blomstra. Det lyckades inte eftersom den ryska handeln främst gick genom Archangelsk. Nyen blev inte så rik som man hade tänkt, säger arkeologen Pjotr Sorokin.

På 1600-talet var herraväldet över Finska viken en strategisk prioritet för Sverige. Kampen mellan svenskarna och ryssarna böljade fram och tillbaka i århundraden. Redan 1293 grundades staden Viborg av Torgils Knutsson, 120 kilometer nordväst om dagens Sankt Petersburg. I århundraden utgjorde Viborg Sveriges främsta värn mot Ryssland.

År 1300 byggde marsken Tyrgils Knutsson fästningen Landskrona på Ohta-udden. Den förstördes av ryssarna redan följande år. Men svenskarna gav sig inte. Drygt trehundra år senare var de tillbaka och grundade Nyen 1638. Staden försvarades av Nyenskans, ett stjärnfört av italiensk modell som var byggt med vinklade murar för att bättre hålla för kanonkulor.

Nyenskans höll stånd ända till 1703. Då erövrade den ryska tsaren Peter den store området, plockade ned befästningen sten för sten och använde materialet för att bygga upp sin djärva nya stad, sitt fönster mot väst: Sankt Petersburg.

Nu kämpar ryska arkitekter och historiker för att de här kvarlämningarna ska bevaras. Arkeologen Pjotr Sorokin inledde utgrävningarna i mindre skala redan 1992. Men det var först 2006–2009, då Gazprom ville bygga sitt torn, som han fick uppdraget att göra grundliga utgrävningar.

– Vi hittade mycket mer än vi någonsin hade trott. Dels ett lager från neolitisk tid, för 2000 år sedan då havsstranden nådde ända hit. Dels kvarlämningar från tre olika befästningar – en som byggdes av Novgorod på 1200-talet, samt de svenska fästningarna Landskrona och Nyenskans. Många var övertygade om att det inte skulle finnas kvar något. Men vi hittade nästan genast de tre forten, och deras grundplan är väldigt tydlig. Det handlar om ett helt komplex försvarsbyggnader från olika epoker, hela landskapet är bevarat på ett fint sätt. Man ser tydligt befästningsarbetena, gjorda av jord och trä. På

• Sveriges utbredning 1658

- nuvarande gränser
- dåvarande gränser

1 En modell av Nyenskans, som byggdes av svenskar 1611. På andra sidan floden ligger staden Nyen.

2 En del av Ohta-udden som den ser ut i dag. Här ska nu Gazprom Neft bygga ett kontorskomplex.

Foto: Alex Belenky

3 En svensk gravgård på Ohta-udden, från 1600-talet.

4 En bosättning från yngre stenåldern, cirka 4000 år gammal, som grävts ut av arkeologen Pjotr Sorokin.

Foto: Pjotr Sorokin

vissa ställen är jordväggarna tre till fyra meter höga, säger Pjotr Sorokin.

Enligt honom är Ohta-udden av historiskt värde inte bara för Ryssland.

– Det är en helhet, nära kopplat till Rysslands, Sveriges och hela norra Europas historia. Dess historiska värde är otvivelaktigt, inte bara i rysk utan även i europeisk kontext. Om Gazprom tillåts bygga sina kontor kommer ingenting av de här fornlämningarna att bli kvar.

På DN:s frågor svarar Gazprom Neft skriftligen per e-post.

”Det är ryska staten, det vill säga kulturministeriet, som bestämmer vad som ska skyddas i området. Vi följer kulturministeriets begränsningar. Det område som ska skyddas kommer att skyddas och vi kommer att möjliggöra eventuella vidare utgrävningar”, skriver Gazprom Neft.

Pjotr Sorokin och Aleksandr Kononov påpekar att det bara är en mycket liten del av de utgrävda kvarlämningarna som kulturministeriet valt att skydda. I praktiken skulle det planerade bygget innebära att nästan allt som är kvar av Nyenskans och Landskrona går förlorat. På detta svarar Gazprom att man bara följer kulturministeriets instruktioner.

– Vi kan inte ta ställning till vilka områden som bör skyddas. Det bestämmer kulturministeriet, svarar Gazprom Neft.

Pjotr Sorokin har flera gånger föreslagit att man i stället bygger en arkeologisk park.

– I tio år har vi föreslagit en arkeologisk park, där man kan vandra mellan fornminnena och titta på dem. Man skulle kunna se alla tre befästningar, förstå hur de var planerade och byggda, se hela landskapet. Men vi får inga svar på våra förslag.

Till DN svarar Gazprom Neft att ett beslut om en arkeologisk park i så fall måste tas av ryska staten.

”Vi sysslar inte med museiverksamhet eller arkeologi. Det är ett beslut som måste fattas av myndigheterna, som har kompetens på området”, skriver Gazprom Neft.

Svenska experter som DN talar med säger att Sorokins utgrävningar är unika.

– Det var helt otroligt vad Sorokin fick fram. När jag skrev min avhandling om Landskrona hade jag bara några kartor från Sankt Petersburg. Han grävde ut ett enormt område och fick fram konstruktioner i trä. Man ser hela anläggningen – vallgravarna, ett timrat torn i två våningar som antagligen har varit mycket högre. En träbyggnad från år 1300 – sådana finns det inte många av, säger Christian Lovén på Riksarkivet.

Loven är docent i konsthistoria. Han skrev sin avhandling om svenska medeltidsborgar, bland annat Landskrona som han kallar ”den tidens Jas-projekt”.

– Det var en kvadratisk jord- och träborg, mycket stor och väl anlagd. När svenskarna åkte hem till hösten lämnades tvåhundra soldater kvar, vilket var ovanligt många. Man visste att ryssarna skulle försöka ta tillbaka udden, säger Lovén.

Det var meningen att borgen skulle förstärkas

Unika svenska fornlämningar hotas av bygge i Sankt Petersburg

Fakta. Svensk-rysk historia i Sankt Petersburg

● Från 1300-talet fram till början av 1700-talet stred Sverige och Ryssland om herraväldet kring Finska viken och kontrollen över Östersjön. Den ryska närvaron vid Östersjön etablerades permanent först 1703, då **Peter den store** grundade Sankt Petersburg.

● Mellan ån Ochta och Neva-floden i dagens Sankt Petersburg ligger en udde, på ryska *Ochtinskij Mys*. Det var en strategisk plats, eftersom den som behärskade udden kontrollerade trafiken till och från Östersjön. Novgorod-ryssar, svenskar och Peter den store kämpade i tur och ordning om Ochta-udden.

● På Ochta-udden ligger kvarlämningar av ett fort från 1200-talet som byggdes av Novgorodväldet, samt de svenska befästningarna Landskrona (1300-1301) och Nyenskans (1611-1703).

med sten. Men innan svenskarna hann bli klara anföll trupper från Novgorod med överväldigande kraft. Landskrona föll, bara ett år efter att det hade blivit klart.
– Det är förskräckligt om de här lämningarna ska utraderas. Det är så sällan vi får fram så mycket om en plats som vi dessutom vet så mycket om från skriftliga källor, säger Christian Lovén.

Även Carl-Gösta Ojala, doktor och forskare i arkeologi vid Uppsala universitet, säger att Ochta-udden är ett unikt ställe.
– Innan Sorokins utgrävningar trodde man att det mesta hade förstörts. Nu har vi alltså en enda plats med en massa lämningar från flera olika tidsperioder, det är väldigt speciellt. Det är viktigt för vår förståelse för vår gemensamma svensk-ryska historia. Men det är inte bara den svenska historien som riskerar utraderas, utan framför allt petersburgarnas egen. Den här platsen visar på djupet i Sankt Petersburgs lokalhistoria. Det finns en uppfattning i Ryssland om att

Peter den store valde att bygga sin stad i öde-mark, men så var det inte, säger Ojala.
Att de här fornlämningarna är svenska misstänks vara en faktor när det gäller ryska kulturministeriets ointresse för att skydda dem. Då Nyen grundades kördes ryssarna i området bort. Mellan 1623 och 1695 minskade antalet ryssar i Ingermanland från drygt 89 till 26 procent. Sveriges uttryckliga mål var att hålla ryssarna borta från Östersjön. Samtidigt har Kreml i årtal propagerat för en patriotiskt färgad historieforskning.
– Ibland hör man det här argumentet: ”Varför ska vi bry oss om några svenska befästningar som Peter den store tog?” Ideologiskt färgade uppfattningar som går ut på att vi redan har besegrat svenskarna och inte är skyldiga dem något, säger Aleksandr Kononov.
– Det är brist på kultur. Det är ju inte alls viktigt vem som hade borgarna! De är ett unikt vittnesmål om kultur och historia, som ger oss information om vårt förflutna.

På Sveriges generalkonsulat i Sankt Petersburg har man följt den här frågan i många år.
– Från svensk sida ser vi det förstås som önskvärt att försöka bevara vårt gemensamma historiska kulturarv. Vi har dock avstått från att delta i en intern rysk debatt. Däremot uppmuntrar vi kontakter mellan svenska och ryska arkeologer och historiker, säger generalkonsul Eva Sundquist till DN.
Christian Lovén säger att Ryssland skulle kunna lyfta fram de här kvarlämningarna som en del i sin patriotiska historiebeteckning.
– Stormningen av Landskrona var ju en av Novgorods stora segrar. Svenskarna försökte hålla dem borta från Östersjön, men misslyckades. Att bygga ett kontor och samtidigt integrera fornlämningarna som en del av bygget är inget problem. Det här kunde Gazprom göra till ett ryskt segermonument.

Anna-Lena Laurén
anna-lena.lauren@dn.se

Sankt Petersburg. Här låg en gång den svenska staden Nyen, en mångkulturell smältdegel där det talades svenska, finska, ryska och tyska. Nu heter staden Sankt Petersburg och ett kontorsbygge hotar kvarlämningarna av svenska fästningar.
Barbari, säger ryska arkeologer och historiker som kämpar mot planerna från Gazprom Neft, dotterbolag till det stora gasbolaget Gazprom.

